

ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΑΣ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΙΧΛΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ε Π Ο Η Ν Ι Κ Η Π Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Στα χρόνια της ομίχλης – Ιάσμη**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Νίκος Γούλιας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Καζούρη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ερμούπολη Σύρου, καρτ ποστάλ
του τέλους του 19ου αιώνα, ιδιωτική συλλογή
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Σταμάτιος Κοτσάτος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Νίκος Γούλιας, 2012
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2012

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2012, 4.000 αντίτυπα

ISBN 978-960-496-912-8

*Τιπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομυχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiu Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΑΣ

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΗΣ

*Στη μνήμη των γονιών
και των προγόνων μου*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Εκείνο το απόγευμα, τέλη Οκτώβρη του 1844, τρεις φορές είχε χρειαστεί να βάλει τέτοια φωνή η Σεζέν, που είχε ακουστεί από τη μια άκρη ίσαμε την άλλη στον τουρκικό το μαχαλά που ήταν μες στο κάστρο κοντά στο νότιο τείχος, πίσω απ' το παλατάκι των Ιουστινιάνι, βγάζοντας το μισό κορμί της έξω από τον ξύλινο κιοσέ που είχαν στο ανώι, μια κάμαρη και ένα κουζινάκι να φωτίζει όλο κι όλο για έξι νοματαίους. «Mustafa! Artik yeter! Içeri gel! Haydi... toplanin!»*

Από το πρωί είχε που ο Μουσταφά, φευγάτος απ' το σπίτι, έκοβε τις βόλτες του κάτω στην προκυμαία. Ξεκινούσε η εποχή των εσπεριδοειδών, οργανισμός στο λιμάνι, όλη η Χίος στο πόδι... Οι πιτσιρικάδες, όχι μονάχα οι Ρωμιοί μα και τα λιγούστα Τουρκάκια –από εκεί όπου μαζεύονταν μες στα σκιοινιά, στις πίσσες, και στα βάζια** του ταρσανά στα ριζά του κάστρου κάτω από τον ανατολικό τον πύργο και ώρες ολόκληρες μαστόρευαν και φτιάχναν καραβάκια αυτοσχεδιάζοντας με ό,τι λογιών άχρηστα μικροαντικείμενα βρισκόντουσαν σπαρμένα–, στις προβλήτες και στην προκυμαία, έξω από τα καΐκια είχαν μεταφέρει πια το πρωινό τους στέκι που όλο και με κάποιο θέλημα βγάζαν και κάνα

* «Μουσταφά! Αρκετά πια! Έλα μέσα! Άντε... μαζέψου!»

** Ξύλινοι οδηγοί για το τράβηγμα των καϊκιών έξω.

άσπρο*. Ο Νικόλας, όμως, είχε πια χαθεί από όλα τους τα στέκια καθώς πάνω από κάνα χρόνο τα μυαλά του τα 'χε παρμένα ολότελα του θείου του το καϊκι. Ολημερίς χειμώνα-καλοκαίρι εκεί απάνω σουλατσάριζε λες κι ήταν μαγεμένος. Τον βλέπαν από μακριά, κουνούσανε τα χέρια, μα εκείνος ρούπι δεν ξεμάκρυνε μακριά από το καϊκι.

Τα απογεύματα, μετά το καθιερωμένο καταχέρισμα για τη μεσημεριανή του αργοπορία, η Σεξέν δεν άφηνε τον Μουσταφά να βγει ξανά από το σπίτι. Μπαίνει όμως ο αέρας φυλακή; Εκείνος καιροφυλακτούσε. Από νωρίς το απόγευμα περίμενε να περάσει η ώρα, να δει πότε θα βγει στην πόρτα η Σεξέν μαζί με τις γειτόνισσες να πιάσουν την κουβέντα. Όσο εκείνη όρθια έφραζε ολόκληρη την πόρτα, τα πράγματα ήταν σκούρα. Με το που την έβλεπε όμως να βγάζει το σκαμνάκι της και να κάθε-ται γυρίζοντας την πλάτη κι αφού βεβαιωνόταν πως ο φερετζές τής έκοβε όλο το οπτικό πεδίο, σαν τον καπνό χανόταν με άλλους δυο-τρεις που έβρισκε παρακάτω και από σκαλί σε σκαλί τρέχοντας και από πολεμίστρα σε πολεμίστρα πηδώντας, με τα γυμνά τους πόδια –που παπούτσια δε χρειάζονταν, σολόδεγμα από μόνα τους χοντρό είχανε γίνει– ανέβαιναν απάνω στα νότια τα τείχη που βλέπανε καπάκι ολόκληρο το λιμάνι και με τις ώρες χάζευαν τις χρυσοκόκκινες τις μπάλες που φορτώνονταν απάνω στα καϊκια, μέχρι αργά το βράδυ.

Με τεντωμένο το λαιμό και σηκωμένο το κεφάλι πάσκιζε μπας και ξεδιακρίνει τον Νικόλα. Μάταια όμως, γιατί κάτω γινότανε χαμός. Η ώρα κυλούσε γρήγορα, και εκείνο το «Μουσταφά, μέσα! Άντε... μαζέψου!» δεν αργούσε για άλλη μια φορά να ακουστεί. Έκανε πως δεν άκουγε. Όμως όταν για τρίτη φορά ακουγόταν σκίζοντας τον αέρα πως άλλη παράταση δε σήκωνε, πάλι με σάλτα και πηδήματα μέσα σε ένα λεπτό σαν τον κα-

* Οθωμανικό νόμισμα μικρής αξίας.

πνό όπως είχε χαθεί, έτσι και πάλι από το πουθενά φανερωνότανε μπροστά της.

Προπαραμονή του Αϊ-Δημήτρη του 1844, έπειτα από ένα τριήμερο πανδαιμόνιο που ξεκινούσε χαράματα και τέλειωνε το βράδυ, τα καϊκία αραγμένα στα πόστα τους τρίζανε και γογγύζανε από το μεγάλο βάρος. Μέχρι αργά το απόγευμα τα κάρρα έφταναν ασταμάτητα από τα περιβόλια του Κάμπου το ένα μετά το άλλο και στη σειρά μπουκώνανε τα αμπάρια των καϊκιών και σπέρναν τις κουβέρτες με ξέχειλα κοφίνια γεμάτα ευωδιαστά πορτοκάλια και ζουμερά λεμόνια. Όλοι τους ήταν βιαστικοί να μην τους πάρει η νύχτα. Έπρεπε να είναι όλα έτοιμα, σαν ξημερώσει το πρωί να κάνουνε πανιά, μεταφέροντας σε Ανατολή και Δύση το πρώτο της χρονιάς –το περιζήτητο!– φορτίο.

Οι μούτσοι και οι λουστρόμοι, οι αγωγιάτες και οι χαμάληδες, οι έμποροι και οι καπεταναίοι, αποκαμωμένοι σπάρθηκαν στους καφενέδες της παραλίας, ερείπια σωστά, λίγο να ξαποστάσουν, να πιούνε κάνα ούζο, ν' αφήσουν το μάτι τους να γητευτεί από τα χρώματα που έλαμπαν απάνω στις κατάφορτες κουβέρτες, ανάμεικτα με αυτά του δειλινού που φευγαλέα γλιστρούσαν και ξετρύπωναν ανάμεσα από τα ακίνητα καϊκία. Τίποτα δε ρυτίδωνε τη μενεξεδένια επιφάνεια του νερού σ' ολόκληρο το λιμάνι εκτός από τις λιγοστές ψαρόβαρκες που τη γράμμωναν στιγμιαία, καθώς όρθιοι οι ψαράδες λάμνοντας αργά αργά, τραβούσαν για τη ρηχοτοπιά στα νότια, να δέσουνε κι εκείνοι όσο ακόμα είχε φως.

Έπειτα από καναδυό ούζα τράβηξαν όλοι σπίτια τους, έπεφτε και ψυχρούλα, το μόνο που ήθελαν εκείνη τη στιγμή ήταν να βάλουν στο στόμα μια μπουκιά και να γείρουν στο κρεβάτι – μεγάλη θα 'τανε γι' αυτούς η επόμενη μέρα. Άλλοι ήδη στις κάμαρες και άλλοι στους μπαχτσέδες, με τη βία κρατούσαν τα μάτια ανοιχτά μέχρι να ακουστεί από το Μετζιτιέ τζαμί, ψηλά από το μιναρέ του, γλυκιά η φωνή του μουεζίνη, βραδινό κάλεσμα προ-

σευχής για τους πιστούς του Προφήτη κι αληθινό νανούρισμα για όσους δεν είχαν ακόμα κλείσει τα βλέφαρα. Μετά, μαζί με τη νύχτα ερχόταν και το πέπλο του ύπνου ελαφρύ να τους σκεπάσει όλους, ακόμα και τους Τούρκους που έτσι κι αλλιώς δεν είχαν τι να κάνουν μέσα στο βυζαντινό το κάστρο, κλεισμένοι όπως ήταν σ' εκείνο τον άθλιο μαχαλά μαζί με τους Εβραίους.

Νωρίς είχε ερημώσει ολόκληρο το λιμάνι έχοντας ολότελα παραδοθεί στην κρύα νύχτα που έπεφτε ήσυχη παντού, ακόμα και στο βορειοανατολικό θαλασσινό τείχος, όπου μόνο το κύμα φλοίσβιζε, θωπεύοντας τα πέτρινα ριζά του αντί να σκάει και να απειλεί αφρίζοντας με δύναμη, προσπαθώντας μάταια εδώ και αιώνες να διώξει αυτό το ξένο σώμα. Μα το κάστρο στεκόταν εκεί πεισματικά, πατώντας γερά το ένα πόδι στο νερό και τ' άλλο στέρεα στο χώμα, από τον καιρό ακόμα που ο Γενουάτης ηγεμόνας της Χίου Μαριτίνο Τσακάρια στα 1328 είχε αρχίσει να το θεμελιώνει σχεδόν μέσα στη θάλασσα. Αιώνων διάβρωση και αμέτρητες πολιορκίες δεν είχαν καταφέρει ούτε μια σπιθαμή έστω να το μετακινήσουν. Στεκόταν ψηλό κι επιβλητικό, περικλειστο ολόγυρα, με τους οχυρωμένους πύργους στις γωνιές, τη θάλασσα από τη μια μεριά και τη βαθιά περιμετρική τάφρο προς τη μεριά της Χώρας. Κλεισμένη ήταν και η κεντρική γενουάτικη Πόρτα Ματζόρε, που με τη μισοσκεπασμένη απ' τους κισσούς πέτρινη επιγραφή με ανάγλυφο το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου και το όνομα του δόγη Σιλβέστρο Βαλέριο πιστοποιούσε αχνά το πέρασμα και των Βενετσιάνων απ' το νησί, έστω για πολύ λίγο, ίσα για να μη μείνει λησμονημένο στις οπισθοφυλακές της μνήμης.

Πράγματι, εκείνο το κρύο βράδυ του Οκτώβρη όλα ήταν ήσυχα, κυρίως μες στο κάστρο· φύλλο και να 'πεφτε θα ακουγόταν, πόσο μάλλον ο ήχος του τρεχούμενου νερού από την κρύα βρύση, καθώς γάργαρο έπεφτε από ψηλά μέσα στην παλιά ημιυπόγεια βυζαντινή δεξαμενή που ύδρευε το κάστρο. Τα μόνα που

αθόρυβα γυρόφερναν ολονυχτίς μες στα στενά σοκάκια ήταν η λιγοστή πια μυρωδιά των νυχτολούλουδων και η θαλασσινή υγρασία, που μούσκευε στις φτωχογειτονιές τα πέτρινα ντουβάρια και έτρωγε σιγά σιγά τους ξύλινους κιοσέδες.

Προχωρημένη η νύχτα, πλησίαζε πια ώρα δύο. Θόρυβος; Κανένας, εκτός από έναν και μοναδικό, μα προγραμματισμένο κάθε βράδυ να ακούγεται την ίδια πάντα ώρα. Ήτανε οι κλαγγές από τα όπλα και τα γιαταγάνια, και οι βαριές πατημασιές των Νιζάμηδων* που, αφού απρόθυμοι και μισονυσταγμένοι είχανε μαζευτεί στην πλατεΐτσα πίσω απ' την κεντρική πύλη, ανάμεσα στο παλατάκι των Ιουστινιάνι και στο οθωμανικό νεκροταφείο, να πάρουν οδηγίες, ανηφορίζαν για να σκαντζάσουν τις σκοπιές απάνω στους πύργους του κάστρου, για να ακολουθήσουν λίγο μετά σουρτές οι πατημασιές αυτών που γύριζαν, μη βλέποντας την ώρα και τη στιγμή να πέσουνε για ύπνο. Γιατί με τέτοια ξαστεριά, πολύ το κρύο ήτανε για τέλη Οκτωβρίου.

Αυτοί οι θόρυβοι μπορεί να τάραζαν για λίγο τον ύπνο όσων τον είχαν δύσκολο, έκαναν και κάνα σκυλί για λίγο να γαβγίσει... μα αυτό ήτανε όλο. Κατόπιν, ησυχία.

Όμως απόψε, ενώ απ' όλους τους πύργους είχαν ακουστεί τα βήματα του γυρισμού, από τον ανατολικό, πάνω από την Πόρτα ντι Μαρίνα, μήτε βήματα ακούστηκαν μήτε ψυχή φάνηκε να γυρίζει. Οι Νιζάμηδες με το που βγήκαν απάνω βρήκαν τους προηγούμενους, με τους αγκώνες στις πολεμίστρες, τα πρόσωπα βαθιά χωμένα στις παλάμες και τα όπλα παρατημένα καταγής, να κοιτάζουν απέναντι αμίλητοι και αποσβολωμένοι.

«Ne bakiyorsunuz öyle be?»**

«Baksanıza, be, karşıya bize doğru gelen nedir!»***

* Νιζάμηδες: οθωμανικός τακτικός στρατός.

** «Τι κοιτάτε, ρε, έτσι;»

*** «Για δείτε, ρε, απέναντι, ένα πράγμα που έρχεται κατά δω!»

Μαζί κάθισαν κι οι τέσσερις φρουροί, καρφωμένοι κι ακίνητοι πίσω απ' τις πολεμίστρες, κοιτώντας απορημένοι απέναντι, τη γη της Μικρασίας. Παρότι στέκονταν ψηλά, στην κορυφή του πύργου, δεν μπορούσαν, κάτω από το λιγυστό φως του φεγγαριού που μόλις έβγαινε, να πουν με σιγουριά τι ήταν αυτό που θολό και ασαφές απλωνόταν στον ορίζοντα. Για ένα ήταν σίγουροι: ερχόταν κατά τη Χίο! Πλησίαζε γοργά σβήνοντας πίσω του τη νοητή γραμμή του ορίζοντα που χώριζε τη θάλασσα από τις απέναντι γκρι-μπλε λοφοσειρές του Καραμπουρνού, μπροστά από τη Σμύρνη. Το φεγγάρι που δεν έμεινε πολύ, κρυμμένο την πιο πολλή ώρα πίσω από τα λιγυστά σύννεφα, λίγο τους διαφώτισε. Αδύνατο και για τους τέσσερις μαζί να καταλάβουν τι σόι πράμα ήταν αυτό που ερχόταν προς το μέρος τους.

Όμως οι ώρες της αναμονής πέρασαν γρήγορα μέσα σε ει-
 κασίες, καθώς αχνόφεγγε πια απ' την ανατολή μια υποψία ημέ-
 ρας, αρκετή για να μείνουν εκστατικοί μπροστά στην πυκνή ομί-
 χλη που κυλούσε γοργά σκεπάζοντάς τα όλα, αιωρούμενη πάνω
 στη θάλασσα σαν γιγάντιο στρώμα από μπαμπάκι. Ένα στρώ-
 μα που, καθώς όλο και ξημέρωνε, μπορεί όλα να τα εξαφάνι-
 σε, μπορεί να σ' εμπόδιζε να δεις, μα σ' άφηνε να ακούσεις. Κι
 ακούγονταν οι ήχοι από τα σκοινιά και τις λαγκέτες* που έτρι-
 ζαν στα κατάφορτα καϊκια, καμιά μπουρού αραιά και πού, και
 ο μακρινός απόηχος από κανένα όνομα: *Κωσταντή... Γιώργη...
 Δημητρό...* Όμως κανένα σημάδι ορατό δε θύμιζε τι ήταν από
 κάτω. Μόνο πεντέξι κορυφές των ψηλότερων καταρτιών, που
 σαν μακεδονικές σάριες στραμμένες προς τον ουρανό λόγχι-
 ζαν την ομίχλη, θύμιζαν πως εκεί κάτω υπήρχε θάλασσα, και ο
 μιναρές του τουρκικού τεμένους πως εκεί ήτανε το χώμα.

* Παρεμβλήματα από κομμάτια ξύλου καστανιάς ή πλεκτά από παλιά
 σκοινιά που κρέμονταν κατακόρυφα στα πλάγια του σκάφους για να το
 προστατεύουν από χτυπήματα.

Ο Οκτώβρης μπορεί να κόντευε να βγει, μα στο νησί σταλιά βροχή δεν έλεγε να πέσει. Η ατμόσφαιρα ήταν γεμάτη από υγρασία, απ' τα βαριά σύννεφα που τα 'χαν δει το απόγευμα να περνούν μολυβένια κι ασημόγκριζα απάνω απ' το μπουγάξι, ανάμεσα Χίο και Τσεσμέ· και είχαν φύγει βιαστικά, χωρίς μια στάλα να σταθούν λες κι ήταν ουράνια πανιά που γρήγορα τα ταξίδευε ο γραίγος. Είχαν περάσει ψηλά και είχαν χαθεί προς το νοτιά, αφήνοντας πίσω τους την ξάστερη και παγωμένη νύχτα να υφάνει εκείνη την αδιαπέραστη ομίχλη που έτσι όπως ερχόταν από τη θάλασσα, φούσκωνε και ξεχειλίζει μέσα από του λιμανιού το αχνιστό καζάνι, γεμίζοντας από όλες τις μεριές την προκουμαία, λαίμαργα καταπίνοντας ό,τι έβρισκε μπροστά της, αφανίζοντάς το προσωρινά στο χώρο μιας ιδιότυπης λήθης. Σκαρφάλωνε απρόσκλητη μουςκεύοντας τις κουβέρτες των καϊκιών, χωνόταν μέσα απ' τα μισάνοιχτα ταμπούκια γεμίζοντας αμπάρια και καμπούνια, έκανε από υγρασία να στάζουνε τα παλαμάρια, τα σκοινιά, τα ξάρτια κι οι πρυμάτσες και χυνόταν από τα όκια, κάνοντάς τα να μοιάζουν με γιγάντια ρουθούνια που ξεφυσούσαν τον καπνό από το ναργιλέ τους. Μετά έφερε βόλτα ανεμπόδιση σ' ολόκληρη τη Χώρα, ξεκινώντας ύπουλα να σέρνεται απ' τα ριζά του κάστρου μέχρι το βουνάκι, την κρήνη του Μελέκ πασά, κατέβηκε νότια προς την Απλωταριά, κύκλωσε το λιμάνι, κατάπινε τον τόπο μέσα της, δεν έβλεπες μπροστά σου.

Στην προκουμαία, ψυχή. Όλα βουλιαγμένα μες στην ακινησία. Ακόμα κι απ' τα κοντινά καϊκια που, ασαφή ιδεογραφήματα, θύμιζαν την ύπαρξή τους, ζήτημα ήταν αν έβλεπες αραιά και πού καμιά θολή φιγούρα να γέρνει λίγο από δω, λίγο από κει, να κλείσει κανένα ξεχασμένο ταμπούκι, να ρίξει καμιά λινάτσα απάνω στα καφάσια που ήταν εκτεθειμένα, για να βγει κι αυτή το συντομότερο δυνατόν έξω από το καϊκι. Τα πεντέξι κατάρτια απ' τα πιο κοντινά που βγαίνοντας απ' τη θάλασσα τραβούσαν για τον ουρανό, δεν προλάβαιναν μήτε στο μάτι να φανούν και χάνονταν στην ομίχλη. Όσο για τη *Φανερωμένη*, παρόλο που

δεν ήτανε δεμένη παρό δέκα οργιές πιο κει... σημάδι της; Κανένα! Μέσα στη νεκρική σιγή που είχε απλωθεί παντού μέσα στο άσπρο πέπλο, μόνο οι ήχοι ακούγονταν που κάναν οι λαγκέτες καθώς συνθλίβονταν κρεμασμένες ανάμεσα στα καΐκια η μια πάνω στην άλλη, και κανένα γάβγισμα σκυλιού που ξεμάκρυνε τρομαγμένο, καθώς εκείνο έτρεχε, βασισμένο, ευτυχώς γι' αυτό, στην όσφρηση κι όχι στην όρασή του.

Καθισμένος πίσω από το παράθυρο του καφενείου ο καπετάν Σίδερος, με το ένα χέρι έπαιζε νευρικά τα δάχτυλα απάνω στο τραπέζακι και με το άλλο έσφιγγε νευρικά την πλάτη της καρέκλας που είχε για να ακουμπά το πόδι του – υπερβολική πολυτέλεια για τη στενότητα του χώρου. Μπροστά του, από ώρα αποσωσμένος κι ο δεύτερος καφές. Νευριασμένος κι ανυπόμονος όπως κάθε φορά που ήταν να κάνουνε πανιά, είχε φροντίσει να καθίσει δίπλα στο παράθυρο για να κοιτάζει έξω, διπλά σκασμένος τούτη τη φορά, καθώς μόνο η ομίχλη φαινόταν να σέρνεται στη γη και ν' ανεβαίνει στα ντουβάρια – αλλού γαλακτόχρωμα κι αλλού υπόγλυκα πυκνώματα απειροελάχιστων δροσοσταλίδων να αναδεύονται, να νοτίζουν την αναπνοή και να μουσκεύουν τα ρούχα. Ο καπετάν Γιάννης πλάι του, νηφάλιος κι ολύμπιος κάπνιζε αργά την πίπα του ξεφυσώντας πού και πού, μαζί με τον ασπρογάλαζο καπνό, και καμιά μισοειπωμένη κουβέντα, μπας και καταφέρει να χαλαρώσει τον καπετάνιο, να του τραβήξει αλλού το νου.

Οι υπόλοιποι από το πλήρωμα του καΐκιού, κουρασμένοι ακόμα από το τριήμερο φόρτωμα, ήταν σκυροπισμένοι στο βάθος του καφενείου. Όσοι είχαν προλάβει βρίσκονταν ήδη καθιστοί σε πάγκους και καρέκλες· οι άλλοι, ακουμπισμένοι στους γύρω τοίχους ή όρθιοι ανάμεσα στα τραπέζια, μιλούσαν με τα πληρώματα από τα άλλα τα καΐκια. Μόνο ο Νικόλας καθόταν στο τραπέζακι, στριμωγμένος ανάμεσα στους δύο, αμίλητος κι αμήχανος, με το πιγούνι στην παλάμη και τα μάτια διασταλμένα, κοιτώντας τότε τον

έναν και πότε τον άλλον, ρίχνοντας πού και πού και καμιά ματιά έξω από το καφενείο. Παρότι ήταν δεν ήταν δεκατεσσάρων χρόνων, εκείνο το σημαδιακό πρωινό θα έκανε το πρώτο του επίσημο ταξίδι, ένας πια κι αυτός από το πλήρωμα της *Φανερωμένης*.

Από το πρωί, αφού με τη βία και στα τυφλά είχανε καταφέρει, ακόμα αξημέρωτα, να φτάσουν στο λιμάνι, όμηροι κι αυτοί μαζί με όλους τους άλλους, άπραγοι κάθονταν μέσα στα καφενεία από εκείνη την καταραμένη ομίχλη που μίγτε λίγες οργιές δεν άφηνε να δούνε. Τα καφενεία γέμισαν, δε χώραγαν πια άλλους. Εκείνοι είχαν καθίσει στου Παντελή· μπορεί να ήταν το πιο στενάχωρο, μα ήταν και το πιο κοντινό στη *Φανερωμένη*. Ήθελε, βλέπεις, ο Ισίδωρος να βρίσκονται δίπλα και έτοιμοι, σαν καθάριζε η ομίχλη και ερχόταν κι η παρτέντζα* απ' το λιμεναρχείο, ν' ανοίξουν γρήγορα πανιά, να φύγουν απ' τους πρώτους. Γιατί όπως και τα άλλα τα καϊκία, έτσι και η *Φανερωμένη*, κατάφορτη ήτανε με εκείνο το πρώτο φορτίο της χρονιάς από τον ευλογημένο Κάμπο.

Παλιοί καπεταναίοι απ' τα διπλανά τραπέζια έλεγαν πως τέτοια ομίχλη, να μη βλέπεις ούτε τη μύτη σου, είχε να πέσει στη Χίο είκοσι πέντε χρόνια, από το '20, πριν από την επανάσταση.

Και μόνο που τ' άκουγε ο Ισίδωρος αυτό, δεν του άρεσε καθόλου. Για γρουσουζιά το είχε...

Αναδεύοντας το ντουμάνι από τους καπνούς κι από τα πρωινά τα χνότα μπας και τον δει κανένας παραγιός, μάταια είχε σηκώσει το χέρι του ο καπετάν Σίδερος, όπως μάταια και πάνω από δυο φορές είχε χτυπήσει το χέρι του, καθώς όλοι μαζί φωνάζανε και όλοι χειρονομούσαν. Ο κυρ Παντελής σκυμμένος πίσω από το τεζιάκι του δεν προλάβαινε να βγάξει από τη φωτιά τα μπρόκια με τους καφέδες, έχοντας και τεντωμένο το αυτί ν' ακούει

* Η άδεια του απόπλου.

όσους δεν έβλεπε. Όμως, έμπειρη η ματιά του, έστω και με την άκρη ξεδιάκρινε το σηκωμένο χέρι κι έκανε με το κεφάλι νόημα στον πρώτο από τους τρεις παραγικούς που βρέθηκε μπροστά του.

«Δημητρό, ο καπτα-Σίδερος, βρε! Γλήγορις, τρέχα να διεις τι θέλει!»

«Καπετάνιο, σε ακούω», στάθηκε μπρος του ο παραγικός μαζεύοντας και τα αδειανά απάνω απ' το τραπέζι.

«Πώς πίνεις τον καφέ σου;» ρώτησε ο καπετάν Σίδερος, κάνοντας λίγο το κεφάλι του προς τα πίσω να καταλάβει ο Νικόλας, που μια ανάσα πίσω του ήτανε καθισμένος και όλο χασμουριόταν, πως για εκείνον ήτανε η ερώτηση.

Ο μικρός τα 'χασε.

«Έν πίνω καφέ, θείο».

«Έν έπινες μέχρι σήμερις, θε να πεις! Από δω και μπρος θα πίνεις, αλλιώς η ώρα εν περνά κι όλο θα χασμουριέσαι. Το λοιπό, Δημητρό, φέρε μας τρεις βαρούγκλους, φέρε και... μερικά λουκούμα».

«Αλλαχού άκμπαρ... Αλλαχού άκμπαρ...» ακούστηκε ψηλά από το μιναρέ στο Μετζιτιέ τζαμί, γλυκιά σαν το σερμπέτι και μελωδική σαν του αηδονιού η φωνή του μουεζίνη να αρχινάει το «εζάν»*.

Οι πρώτες θαυματουργές ακτίνες τρύπωναν παντού ζεστές και καταναγάζουσες σαν το αναστάσιμο φως, επαναφέροντας στον κόσμο του ορατού το αόρατο τοπίο που άρχισε σιγά σιγά να επανέρχεται από την πρόσκαιρη οπτική του μεταφορά στο χώρο μιας αμφίβολης ανυπαρξίας. Εκεί μπροστά στα μάτια τους αναγεννιόταν ακόμα πιο επιθυμητό και ποθητό σε όσους, έστω και για τόσο λίγο, το είχαν εκτοπισμένο. Όρθιοι πια οι πιο πολλοί σαν μαγεμένοι θεατές, στέκονταν και κοιτούσαν σιγά σιγά

* Το κάλεσμα των πιστών στην πρωινή προσευχή.

να αποκαλύπτονται αχνά στην αρχή, μα βέβαια και πειστικά, τα πρώτα, τα πιο κοντινά πλάνα. Περνούσε η ώρα κι ανασηκωνονταν τα σκηνικά το ένα μετά το άλλο, λες κι ήταν κρεμασμένα από τα αόρατα σταγγόνια* του ουρανού, μέχρι που η σκηνή ολόκληρη μπροστά τους καθαρή ήταν πια, γεμισμένη με όσα επιμελώς ο Πλάστης είχε κατά νου και που δεν ήταν άλλα από τα γνωστά σ' αυτούς και οικεία σκηνικά που ο καθένας τους μέσα σ' αυτά, θεατής μαζί και πρωταγωνιστής, έπαιζε και τον δικό του ρόλο για όσες παραστάσεις ήταν γραφτό να καίει το καντήλι του.

Φεύγοντας η ομίχλη, το ένα μετά το άλλο ξεπρόβαλλαν τα καΐκια, χρωματιστές πινελιές όμορφα ακουμπισμένες απάνω στο πρασινογάλαζο φόντο του λιμανιού, έτσι όπως ήταν ξέχειλα, φορτωμένα μέχρι και στις κουβέρτες. Στεκόντουσαν δεμένα κι ανυπόμονα, στρατός ολόκληρος, το ένα δίπλα στο άλλο, τίγκα στα λεμόνια και στα πορτοκάλια που γυάλιζαν και άστραφταν σαν χρυσαφένιες μπάλες. Τούτη τη χρονιά είχε τόση σοδειά ο Κάμπος, που θα έπνιγαν τις αγορές, από τη Θεσσαλονίκη και την Πόλη μέχρι την Οδησό και το Λιβόρνο. Η μέχρι πριν από λίγο αδειανή και έρημη προκυμαία γέμισε ξαφνικά από τα πληρώματα που σπάρθηκαν δεξιά κι αριστερά τρέχοντας στα καΐκια μπροστά από τους καπεταναίους που ακολουθούσαν με τις παρτέντζες στα χέρια, καθώς από πριν τις είχαν έτοιμες οι λιμενικοί, μα δεν τις μοίραζαν μέχρι να διαλυθεί η ομίχλη.

Πρώτος σηκώθηκε ο καπετάν Γιάννης από το τραπέζι σφίγοντας το ζωνάρι. Αμέσως σηκώθηκε κι ο καπετάν Σίδερος χτυπώντας αποφασιστικά την παλάμη στο τραπέζι.

«Άιντε, Νικόλα. Πάμε!»

* Θεατρικοί μηχανισμοί ανάρτησης για σκηνικά και κουρτίνες.

Από μικρό τον τραβούσε η θάλασσα. Τον έβλεπε η μάνα του η Ροδόκλεια στο Πυργί πως έκανε σαν τρελός κάθε που ήταν να πάνε στον πεθερό της στον Εμπορειό, τον έβλεπε κι ο πατέρας του ο Κωσταντής και, κοιτάζοντας τη Ροδόκλεια, συχνά χαμογελώντας της έλεγε με σημασία:

«Δικός μου γίνηκε αυτός!»

Ο Ισιδωρος από μικρός δυο στόχους είχε βαλμένους: στη θάλασσα γρήγορα να βγει, δικό του σκαρί να διαφεντέψει. Πολλοί είχανε τέτοια όνειρα, όμως εκείνος το 'πε και το 'κανε. Μήτε με τα μαστίγια μπλέχτηκε μήτε με τα μπαμπάκια.

Μπορεί να ήταν τετραπέρατος, μπορεί να διέθετε και μια σπάνια για την ηλικία του ωριμότητα, μα με τα γράμματα δεν τα πήγαινε καλά. Έτσι, χώρια που στο Πυργί σχολεία δεν υπήρχαν όπως είχαν οι Καστρινοί*, στην εκκλησία γινόταν το μάθημα· όμως εκείνος μήτε που είχε πατήσει, μια τάξη αξιώθηκε να ψευτοπαρακολουθήσει κι αυτή με το ζόρι. Περισσότερες ήταν οι μέρες που έλειπε από αυτές που πήγαινε. Και που πήγαινε; Δεν του άρεσε. Ολημερίς το Ευαγγέλιο τους διάβαζαν... Όμως δεν του 'λεγε και κανένas τίποτα, γιατί κανένas στο Πυργί δεν ήταν των γραμμάτων.

* Έτσι λέγονταν στη Χίο οι κάτοικοι της Χώρας μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα.

Πέρα από την ομολογουμένως ανεξήγητη για Μαστιχοχωρίτη αγάπη για τη θάλασσα, δεν ήταν μόνο με τα γράμματα που δεν τα πήγαινε καλά. Τίποτα δεν του άρεσε απ' όσα κάναν στο χωριό. Ούτε στα κτήματα ήθελε να πηγαίνει ούτε μαστίχι να μαζεύει. Όσο για το μπαμπάκι; Ούτε κουβέντα! Μονότονες και άχαρες δουλειές του φαίνονταν. Όλα απάνω του το 'δειχναν και όλοι το 'βλεπαν κιόλας: αυτός δεν ήτανε της γης· το είχε χωνέψει κι η Ροδόκλεια, να μη στενοχωριέται.

Όταν από τον Ιούνη και μετά, σχεδόν καθημερινά κατέβαινε όλο το χωριό στα σκίνα, ο μικρός όποτε μπορούσε το 'σκαγε ή κρυβόταν να μην τον παίρνουν χαμπάρι και τον τραβούν μαζί τους. Περίμενε καρτερικά και, μόλις άδειαζε το σπίτι, σαν το αερικό ξετρώπανε από την κρυψώνα όπου λούφαζε και έβγαινε στο ξάτο. Τεντωνόταν στα νύχια των ποδιών του και σαίτευε τη ματιά του όσο μακρύτερα μπορούσε, να βρει το γαλανό της θάλασσας. Μάταιος κόπος, γιατί από το Πυργί μπορεί να τα έβλεπες όλα γύρω, μέχρι πέρα μακριά τις βυζαντινές τις βίγλες, όλα, εκτός από τη θάλασσα. Έμενε πια με τον καημό και με την προσδοκία, πότε θα πάει κανένας δικός του στον Εμπορείο να τον πάρει μαζί του. Περίμενε πώς και πώς τη στιγμή που θα κατέβαινε από το γάιδαρο και θα έτρεχε στο σπίτι του παππού, χτισμένο στην ακρογιαλιά, μισό μέσα στο νερό και μισό πάνω στο βράχο, ίσα για να πατά στη γη να μην το τραβήξει η θάλασσα. Περίμενε την ώρα εκείνη τη μαγική που με σηκωμένες τις βράκες τους κι οι δυο, περπατώντας λίγα βήματα μέσα στο ξέβαθο νερό θ' ανέβαιναν στη Φανερωμένη, θα έκαναν κι οι δυο κουπί μέχρι να ανοιχτούνε λίγο, μετά θ' άνοιγαν το πανί της, άλλοτε να πάνε μέσα για ψάρεμα κι άλλοτε για να αράξουνε στα Μαύρα Βόλια.

Αυτά ήθελε ο Ισίδωρος, αυτά ονειρευόταν. Μπορεί να μην το έλεγε, μα κάθε βράδυ πριν να κοιμηθεί, μέσα του προσευχότανε βαθιά να γίνει μια μέρα καρaboκύρης, δηλαδή να γίνει κάποιον θαύμα... γιατί μπορεί να ήτανε μικρός, μα μάτια είχε κι έβλεπε τον τρόπο που όλοι στο Πυργί χαιρετούσαν τον παππού

του, τον άρχοντα Ανέστη, κι άνοιγαν δρόμο να διαβεί, κι αυτιά είχε και άκουγε με τι σεβασμό του μίλαγαν.

Κι όσο τα έβλεπε όλα αυτά, τόσο και πιο πολύ προσευχόταν να γίνει αυτό το θαύμα, γιατί Πυργούσης κι αυτός, πρώτης κι ονομαστής γενιάς απ' τη μεριά της μάνας του, με παππού δημογέροντα και Σακίς Βεκιλερί* του Πυργιού, δεν είχε την παραμικρή ελπίδα να ξεφύγει από το πεπρωμένο κι απ' την παράδοση αιώνων, πόσο μάλλον που ήταν και το μοναδικό αρσενικό στην οικογένεια που τα χρόνια που περνάγανε, μόνο με θηλυκά τη γέμιζαν. Έβλεπε και τον πατέρα του κι απογοητευόταν που αν και βέρος θαλασινός, δεν κατάφερε ποτέ του να ξεφύγει· κι αφού δεν το κατάφερε ο πατέρας του, σκεφτότανε, θα το κατάφερε εκείνος; Αδύνατο φαινόταν...

Γιατί στην αρχή, όταν παντρεύτηκαν ο πατέρας του και η μάνα του, λογάριαζαν τον μισό χρόνο να τον περνούνε στο Πυργί και τον άλλο μισό στον Εμπορειό. Χαμογέλασε σαν το άκουσε αυτό ο άρχοντας Ανέστης, όμως δεν είπε τίποτα. Η αλήθεια είναι πως το προσπάθησαν, μα δεν κατάφεραν να το κρατήσουν ούτε για ένα χρόνο. Πολύ γρήγορα κατάλαβε ο Κωσταντής πως με τόσα κτήματα στο Πυργί, με τόση δουλειά που απαιτούσαν και με τόση επιστασία δε γινόταν να λείπουν ούτε για μισή μέρα. Αυτό η Ροδόκλεια το ήξερε, απλώς δεν του το έλεγε, τον άφηνε να το δει μονάχος του μην και νομίσει πως του χαλά χατίρι. Έπειτα, δε χρειάστηκε πολύ να καταλάβει ο Κωσταντής πως όταν του μίλαγε ο πεθερός του για τα κτήματα (και ποτέ δεν έλεγε ο άρχοντας Ανέστης «τα κτήματά μου» ή «τα κτήματά σας» έλεγε: «Τα κτήματα της Ροδόκλειας»), δε μίλαγε για ένα και δυο μήτε για δέκα και είκοσι. Εννοούσε ολόκληρη πλαγιά! Λόφο ολόκληρο που γενιά τη γενιά, αιώνες πίσω, απ' τους Γενουάτες της Μαύ-

* Έλληνας σύμβουλος του Τούρκου φοροεισπράκτορα της μαστίχας, εκλεγμένο μέλος της βουλής των Μαστιχοχωριών, του «*Κοινού των Μαστιχοχώρων*».

νας, με τους γάμους που γίνονταν ανάμεσα στις πρώτες γενιές, οι περιουσίες ενώθηκαν κι αυγάτισαν, τα κτήματα μεγάλωσαν, πλαγιά ολόκληρη είχε φτάσει, λόφος είχε γίνει.

Όμως ήρθε μια ώρα, ήρθε μια στιγμή που όλοι αυτοί οι προβληματισμοί, τα όνειρα κι οι ελπίδες κοπήκανε απότομα. Το 1822 ο Ισίδωρος, παρότι μόλις δεκατριών χρονών, τα θυμόταν όλα. Μπορεί να μη θυμόταν τη σειρά, μα ακόμα και να 'θελε, αυτά που είχαν γίνει δε σβήνονται από τη μνήμη.

Θυμόταν πολύ καλά πως, κλεισμένοι στο Πυργί, η μάνα τους η Ροδόκλεια κι ο πατέρας τους ο Κωσταντής, αφού για καιρό προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μην ακούνε τα τρία τους παιδιά τα μαντάτα που ερεβώδη κι αιματοβαμμένα από τις καθολικές σφαγές έφταναν πια μέσα στο ασφαλές Πυργί επιβεβαιωμένα από ολόκληρη τη Χίο, αποφάσισαν, πριν τα πράγματα χειροτερέψουν, να τα φυγαδέψουν στο πατρικό του Κωσταντή, στον Εμπορείο, στον παππού Ισίδωρο. Αργά το βράδυ που το συζητήσαν με τον πατέρα της Ροδόκλειας, συμφώνησε κι εκείνος. Με το Πυργί ζωσμένο από το λεφούσι των ατάκτων του Ελέξογλου* από την Ανατολία, να γυρίζουν σαν τις ύαινες μυρίζοντας το αίμα έξω απ' τα Μαστιχοχώρια... δεν περίμενε πια σωτηρία ούτε από την Εομά Σουλτάνα**. Μπορεί ο ίδιος να μην τους το 'λεγε – δεν είχε και νόημα αφού δεν είχε λύση–, μα εκείνος το 'χε σίγουρο. Κατάματα κοίταξε το ρολόι της μοίρας και είχε δει τους κόκκινους τους δείκτες που γύριζαν κοφτεροί λες κι ήταν γιαταγάνια. Η ώρα να τους μακελέψουν κι αυτούς πλησίαζε αργά και μεθοδευμένα. Ένα μόνο τους ένοιαζε πια: να σώσουν τα παιδιά. Όλη τη νύχτα κι οι τρεις μαζί, γονείς και παππούς, έσπαγαν

* Χατζή Ελιάς Ζαδέ Ελέξογλου, ο περιβόητος Ελέξ αγάς, δερέμπεης της Καρίας.

** Αδελφή του σουλτάνου Μαχμούτ, «βαλιδέ σουλτάνα» εκείνο τον καιρό.

το κεφάλι τους να βρούνε σίγουρο τρόπο, όμως σίγουρο πια, τίποτα δεν υπήρχε...

Έτσι η απόφαση πάρθηκε γρήγορα κι ας ήταν παρακινδυνευμένη. Οι μικρές αδερφές του Ισίδωρου, η Μαρκέλλα κι η Ελένκω, δεν καταλάβαιναν γιατί έκλαιγαν οι δικοί τους σαν τα αποχαιρετούσαν, δεν καταλάβαιναν γιατί σκυφτά μέσα στη νύχτα κι από περιβόλι σε περιβόλι κι από πεζούλι σε πεζούλι, μακριά απ' τη δημοσιά με την ψυχή στο στόμα τα είχαν οδηγήσει μέχρι τον Εμπορειό. Εκεί, πάλι, δεν καταλάβαιναν γιατί ήταν σκιαγμένος ο παππούς Ισίδωρος· γιατί με το ένα μάτι κοιτούσε πίσω, προς τα Μαστιχοχώρια, και με το άλλο το καΐκι· γιατί ολημερίς τα έκρουβε και σαν νύχτωνε τα έβαζε να κοιμούνται με τα ρούχα, κι εκείνος, άγρυπνος, φύλαγε καραούλι ολονυχτίς μες στο ανήσυχο σκοτάδι με τεντωμένο το αυτί.

Ο μικρός Ισίδωρος όλα τα καταλάβαινε, μα δε μιλούσε.

Μήτε δυο νύχτες δεν πρόλαβαν να μείνουν στον παππού, κι όλα γίναν απότομα. Η εκτυφλωτική λάμψη που έσκισε τον βραδινό ουρανό στα δυο, φέγγοντας λες κι έσκασε ηφαίστειο, και ο φοβερός κρότος που έσεισε όλο το νησί συθέμελα, δεν άφηναν καμιά αμφιβολία πως μεγάλο ήταν το κακό που πρέπει να είχε γίνει. Ένα ήταν το σίγουρο: η λάμψη κι η βοή έρχονταν απ' τα βόρεια. Ήταν από τη Χώρα; Ήταν από το λιμάνι; Από το κάστρο; Κανείς δεν μπορούσε να πει με σιγουριά.

Τρομαγμένα πεταχτήκαν τα μικρά μέσα στον ύπνο τους.

«Σσος... Εν είναι τίποτις, μη σκιαζέστε».

Τις μικρές τις πήραν αγκαλιά και τις κανάκευαν παππούς και γιαγιά μαζί. Οι δυο γερόντιοι κοιτάχτηκαν μεταξύ τους φοβισμένοι. Σιωπηρά συμφώνησαν πως είχε έρθει η ώρα. Το σχέδιο ήταν, με το που θα πάρουν χαμπάρι οτιδήποτε, να βάλει ο παππούς τα μικρά στο καΐκι και να τραβήξουν για τα Ψαρά· οι άλλοι θα 'μεναν στο νησί και ανάλογα θα κανόνιζαν. Έτσι, ψιθυριστά και

ήρεμα για να μην τα τρομάξουν, τα παρακίνησαν ν' ανέβουν στο καϊκι, θα πήγαιναν με τον παππού, «ξέρει εκείνος»...

Βαστώντας το καϊκάκι μέχρι να μπούνε μέσα τα μικρά, ο παππούς αγκάλιασε τη γιαγιά, την κοίταξε στο πρόσωπο, να αιχμαλωτίσει τη φωτεινή ακόμα εικόνα της μέσα στη νύχτα της ζωής τους, του χάιδεψε εκείνη το μάγουλο όπως πριν από πενήντα τόσα χρόνια, «καλήν αντάμωσην, Ισιδώρέ μου», του είπε, ξέροντας μέσα της πως αυτή η αντάμωση δε θα 'ταν πια σε τούτο τον κόσμο. Ο παππούς τής έσφιξε για μια μόνο στιγμή το χέρι, έδωσε μια σπρωξιά στην πρύμνη με τη δύναμη περισσότερο της ψυχής παρά του κορμιού του και με δυσκολία σάλταρε κι αυτός μέσα. Για τελευταία φορά γύρισε να κοιτάξει τη Μαριώ που, ακίνητη στη ρηχή αμμούδα, κρατούσε με το ένα της χέρι το φουστάνι της έξω από το νερό, ενώ το άλλο είχε μείνει μισοσηκωμένο, κοκαλωμένο κι αναποφάσιστο. Ήταν χαιρετισμός ή αποχαιρετισμός;

Αθόρυβα λάμνοντας μαζί παππούς και εγγονός, άφησαν τη *Φανερωμένη* να γλιστρήσει μέσα στην αφέγγαρη νύχτας το προπέτασμα. Όταν πια και το λιγοστό φως από τα λαδοφάναρα του Εμπορείου φάνηκε να μακραίνει, σήκωσαν μαζί και το μικρό πανάκι. Αγέρα δεν είχε, μια υποψία από ένα αποβόρι ίσα που τους έδινε μερικές γιάρδες δρόμο. Ο παππούς κάθισε πίσω, έπιασε σταθερά το δοϊάκι κι ο Ισιώρος άρχισε να τραβά κουπί. Τα κορίτσια, δίπλα δίπλα, αγκαλιασμένα στη βάση του καταρτιού λες κι ήτανε κουτάβια, γρήγορα νανουρίστηκαν από τον παφλασμό που έκανε το χαμηλό το κύμα απάνω στη μάσκα του καϊκιού. Η νύχτα, ξάστερη και σιωπηλή, δε μαρτυρούσε τίποτε για τη μεγαλύτερη, την τελειωτική σφαγή και το χαλασμό που ξεκινούσε ξανά, τούτη τη φαινομενικά ήσυχη νύχτα του Ιουνίου, σ' ολόκληρη τη Χίο. Ο Ισιώρος συνέχισε να τραβά κουπί, αμάθητος και αποκαμωμένος· πόνεσαν τα χεράκια του, πλήγιασαν οι παλάμες. Πάνω που σκυμμένο κρατώντας τα κουπιά τον έπαιρνε ο ύπνος, με το παραμικρό ξυπνούσε απότομα, έκανε λίγο κουπί, βαραινάνε τα βλέφαρα, ξανακοιμόταν. Η μικρούλα *Φανερωμένη*

μπορεί να έφευγε σιγά, μα έφευγε στα σίγουρα, παίρνοντάς τους σαν άλλη κιβωτός μακριά από τον κατακλυσμό των Τούρκων.

Το καϊκάκι το τιμόνευε ο παππούς πηγαίνοντας κόστα κόστα, μην και χαθούν μέσα στη μαύρη νύχτα. Απέξω τα ήξερε τούτα τα νότια μέρη του νησιού, ψαρότοποι σπουδαίοι, χαρά Θεού τη μέρα, μαυριδεροί όγκοι ξεπρόβαλλαν τούτη την ώρα τα βουνά και οι γκρεμοί, ρίχνοντας απειλητικές σκιές στις βραχώδεις ακτές και στα φαράγγια. Μεσ' στου πελάγους την απόλυτη ησυχία, ο ανεξίτητος απόηχος που έφτανε στ' αυτιά του δεν ήξερε αν του μυαλού του ήταν καμώματα ή ανθρώπων κραυγές και ουρλιαχτά. Σκιάχτηκε. Ανοίχτηκε λίγο μην και τους έπαιρο κανά μάτι απ' την ακτή.

Η νύχτα μικρή, μα βασανιστική μέσα στην αγωνία, ατέλειωτη τους φάνηκε. Το χάραμα έξω από τα Μεστά τους βρήκε, με το ξωκλήσι του Αϊ-Δημήτρη ν' ασπρίζει στα δεξιά τους. Ο ήλιος κατακόκκινος, ανέτελλε πίσω από την αιματοβαμμένη Χίο σιγά σιγά, λες και δεν ήθελε να φωτίσει της νύχτας τα καμώματα. Κατακόκκινος κι ο ουρανός. Μπροστά τους, μακριά ακόμα, προς το βορρά, ανεμοδαρμένος γυμνός βράχος που μπλέδιζε αχνά στον θολό ακόμα πρωινό ορίζοντα διαγράφονταν αμυδρά στο έμπειρο μάτι τα Ψαρά – ο βράχος της σωτηρίας.

Η *Φανερωμένη* έβαλε πλώρη προς τα βορειοδυτικά. Το αεράκι που σηκώθηκε φούσκωσε το πανί της, την έγειρε από τη μια πλευρά, της έδωσε λίγο δρόμο. Παππούς και εγγονός κοιτάχτηκαν κατάματα, κούνησε ο παππούς το κεφάλι καθησυχαστικά. Το ταξίδι της φυγής συνεχιζόταν μ' ένα γραιγολεβάντε, να κουβαλά μαζί του τα ανατριχιαστικά βογητιά, τις οιωμές και τις επικλήσεις για έλεος που έφταναν –ήχοι ακατάληπτοι κι απόκοσμοι– ως τ' αυτιά τους, καθώς περνούσαν πάνω από το μικρό καϊκι και χάνονταν ανέλπιστα στο ανήμπορο να βοηθήσει Αιγαίο. Μόνο ο παππούς αναγνώριζε καλά τους φρικαλέους ήχους· ο Ισίδωρος τους υποψιαζόταν, οι μικρές σκιάζονταν, μα δεν καταλάβαιναν ούτε τι ήταν ούτε από πού έρχονταν.

Ο καιρός φρεσκάριζε γρήγορα κι επικίνδυνα. Σηκώθηκε όρθιος ο Ισίδωρος αγκαλιάζοντας και με τα δυο του χέρια το κατάρτι, να ισορροπεί όσο καλύτερα μπορούσε να δει γύρω τους τι γίνεται. Τα Ψαρά διακρίνονταν πια καθαρά, μα το μπουγάζι δεν αστειευόταν· είχε αγριέψει για τα καλά, σηκώνοντας κύμα που όσο ο ήλιος ανέβαινε, μεγάλωνε κι εκείνο. Το καϊκάκι της φυγής, λες κι ήταν καρδυτόσουφλο, τη μια ανέβαινε στον Θεό, την άλλη βυθιζότανε στα τάρταρα.

Κοίταξε πίσω τον παππού, χλωμό, άυπνο και κουρασμένο, κι έπιασε πάλι τα κουπιά. Τι να σου κάνουν κι εκείνα; Σαν το ένα έβρισκε νερό, το άλλο έπιανε αέρα. Γρήγορα κατάλαβε πως το καϊκι δεν το πήγαιναν αυτοί· τους πήγαινε εκείνο. Τα Ψαρά αντί να πλησιάζουν, όλο κι απομακρύνονταν. Συνέχισε με πείσμα να κωπηλατεί όπως κι όσο μπορούσε, με τα μάτια του καρφωμένα ανατολικά προς το μπουγάζι μπας και διέκρινε κάνα πανί να 'ρχεται προς εκείνους, απ' αυτά που φαίνονταν να πηγαينوέρχονται απ' τα Ψαρά στη Χίο. Τα χέρια του μπορεί να μάτωσαν, μα δεν το έβαζε κάτω. Ο Ισίδωρος ήταν ο μόνος από τους μικρούς επιβάτες που είχε αντιληφθεί το λόγο της βιαστικής φυγής μέσα στη μαύρη νύχτα, ίσα για να γλιτώσουν από του χάρου τα δόντια· κι αν ο χάρος ήταν στη Χίο, ο μικρός ήταν αποφασισμένος να μην τον αφήσει να τους βρει μεσοπέλαγα... Συνέχισε να τραβά κουπί. Ο παππούς, με την ογδοντάχρονη ματιά του καρφωμένη στα Ψαρά, μπορεί και με τα δυο του χέρια γαντζωμένα στο δοιάκι και με όλο το κορμί του πεσμένο απάνω να προσπαθούσε να το κρατά στη ρότα το καϊκι, όμως όλα ήτανε μάταια, καθώς αυτό πήγαινε όπου ήθελε.

Σχεδόν είχε μεσημεριάσει, κι εκείνοι ακόμα πάλευαν. Μούσκεμα ως το κόκαλο, με τα ρούχα κολλημένα πάνω τους, κουβάρι μπερδεμένο, βασιπύονταν γερά απ' τα ριζά του καταρτιού να μην τους ρίξει ο αέρας, να μην τους πάρει η θάλασσα. Ο ήλιος από πάνω τούς έψηνε, σκάγανε απ' τη δίψα· όλα τα 'χε σκεφτεί ο παππούς εκτός απ' το νερό. Το ανεμοσούρι που όλο και δυνά-

μωνε τους τραβούσε προς το ανοιχτό το πέλαγος σαν μακρινή ρουφήχτρα μαστιγώνοντας αλύπητα τα πρόσωπα και τα κορμιά τους. Τα κύματα, γκριζα και απειλητικά, έσκαγαν αφρίζοντας στη *Φανερωμένη* και περνούσαν από πάνω της, έτοιμα να την καταπιούν, αψηφώντας εντελώς το λιγυστό της μπόι.

Η ματιά του Ισίδωρου, ανήσυχη, έβλεπε το νησί να χάνεται και τις ελπίδες τους να λιγοστεύουν, καθώς κι ο ήλιος άρχισε να γέρνει πια, και τα πανιά που διακρίνονταν πιο πριν πεντακάθαρα στο μπουγάζι άρχισαν ν' αχνοφαίνονται, όλο και να μακραίνουν... Εκτός από ένα, που όχι μόνο δεν ξεμάκρυνε, μα όλο και γινόταν μεγαλύτερο όσο ερχότανε κοντά τους.

Ο Ισίδωρος γύριζε μια προς τον παππού και μια προς τα εμπρός να αναζητά με το μάτι το πανί απ' την ανατολή που κι αυτό ακόμα μια το 'χανε απ' τα μάτια του και μια το ξαναέβρισκε απ' το πολύ το κύμα... και δώσ' του ξανά κουπί, να μην τους πάρει κι άλλο μέσα. Το πανί στον ορίζοντα βέβαιο πια, όλο και μεγάλωνε. Μια τόση δα ελπίδα γεννήθηκε μέσα του, μαζί κι ανησυχία. Κι αν ήταν τουρκικό;

Εκείνη η επιβλητική φιγούρα, ένα άλμπουρο είχε όλο κι όλο με τρία τετράγωνα πανιά, και πίσω ένα τεράστιο λατίνι που μεγαλύτερο δεν είχε δει ποτέ. Παρά τον δυνατό αέρα ταξίδευε με ολάνοιχτα πανιά λες κι ήτανε σαΐτα, ανοίγοντας τους δικούς του δρόμους, σκίζοντας το νερό και γλιστρώντας απάνω του μ' ένα τραβέροσσο απίστευτο. Έγερνε τόσο πολύ από τη δύναμη του αέρα στα πανιά, που στοίχημα θα 'βαζε κανείς πως μόνο από θαύμα θα 'ρχότανε ποτέ ξανά στα ίσια. Κι όμως το θαύμα γινόταν· εκείνο το μαγικό καΐκι έκανε ό,τι ήθελε κι όπως το ήθελε. Τέτοιο πράμα ο Ισίδωρος ούτε και που το φανταζόταν ούτε και που το είχε ξαναδεί, το κοιτούσε και δεν το πίστευε. Πηδώντας πάνω από τα κύματα όπως πηδούν τα άλογα της κούρσας πάνω από τα εμπόδια, έκανε έναν κύκλο γύρω τους λες κι ήτανε σκυλόψαρο και ήθε να πλευρίσει.

Ευτυχώς, ήταν δικό τους. Η τεράστια λευκή σημαία στο πίσω

φλάμπουρο με τον κόκκινο σταυρό στη μέση και την άγκυρα με το *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ* γραμμένο αριστερά και δεξιά της, δεν άφηνε καμιά αμφιβολία. Ήταν ψαριανή σακολέβα.

«Για πού αρμενίζει το παλικαράκι;»

Εκείνα ήταν τα πρώτα λόγια που είχε ακούσει ο Ισίδωρος από το στόμα του καπετάν Γιάννη, ειπωμένα με τέτοια ψυχραιμία, λες κι είχανε ανταμώσει σε ανέμελη βαρκάδα· εκείνη ήταν η πρώτη φορά που είχε δει τον θρυλικό Ψαριανό. Μέτριος στο ανάστημα, γεμάτος με απίστευτο νεύρο που φαινόταν στα μικρά σκιστά του μάτια που έβγαζαν σπίθες, λίγο πριν από τα σαράντα, μελαχρινός κι ηλιοκαμένος, γαλβανισμένος απ' την αρμύρα της θάλασσας, με μπλε βράκα και ασορτί μακρυμάνικο γιλέκο πάνω από το λευκό πουκάμισο, φορούσε άσπρο ζωνάρι με δυο πιστόλες βαλμένες σταυρωτά· κι ενώ όλοι είχαν στο κεφάλι τους κόκκινο φέσι με μαύρη μακριά φούντα, αυτός είχε σφιχτοδεμένο ένα κατακόκκινο μαντίλι. Οι περισσότεροι από το πλήρωμα της σακολέβας σαν τα πιθήκια κρέμονταν απ' τα ξάρτια και το άλμπουρο· είχαν κατεβασμένα τα πανιά, να κόψουν δρόμο, να μπορέσουν να σταθούν δίπλα στο καϊκάκι ίσα για να το δέσουν από πίσω, και σβέλτα πάλι να τα ανοίξουν.

Ένα χοντρό παλαμάρι εκσφενδονίστηκε από τη σακολέβα και προσγειώθηκε με μαθηματική ακρίβεια απάνω στην κουβέρτα της *Φανερωμένης*, μπροστά στα πόδια του Ισίδωρου.

«Δέσε!» φώναξε ο καπετάνιος με φωνή που έσκισε τον αγέρα. Ο μικρός δεν αντέδρασε. «Δέσε, ρε, σου λέω! Εν ακούς;» του ξαναφώναξε χτυπώντας θυμωμένος το χέρι του στην κουπαστή της σακολέβας που ήδη όπως ήταν ακίνητη ανεβοκατέβαινε λες κι ήταν μεθυσμένη – θεριό ολόκληρο δίπλα στη μικροσκοπική *Φανερωμένη*.

«Καπετάνιο, τα χέρια του...» του έκανε ο Θοδωρής ο λουτρούμος δίπλα του.

Κοίταξε εκείνος τα χέρια του μικρού, τι να δει; Γεμάτα ανοιχτές πληγές απ' το κουπί. Δεν το 'χε προσέξει απ' την αρχή.

«Κωσταντή! Σάλτα, ρε, μέσα και δέσε τους!»

Χωρίς δεύτερη κουβέντα ο μούτσος, πριν καν προλάβει να τελειώσει το όρντινο ο καπετάνιος, πήδησε μέσα στη *Φανερωμένη* που ανεβοκατέβαινε σαν καρυδότσουφλο μέσα στη μανιασμένη θάλασσα, ουσιαστικά ακυβέρνητη.

Η νύχτα, μαύρη κι απειλητική, τους είχε πάρει στο κατόπι την ώρα που έμπαιναν πια στο ασφαλές λιμάνι. Δεν τους ένοιαζε όμως, γιατί αυτή ήταν η μόνη απειλή που δεν μπορούσαν να εμποδίσουν οι πάνοπλες ψαριανές γαλιότες που περιπολούσαν άγρυπνες έξω από το λιμάνι, χωρίς να αφήνουν κανένα περιθώριο σε οτιδήποτε απειλητικό να πλησιάσει, εκτός από τα στοιχειά της φύσης. Μπροστά τραβούσε αργά με τα κουπιά το ψαριανό κι από πίσω γεντέκι* η μισοβουλιαγμένη *Φανερωμένη*, γεμάτη από θάλασσα, πλημμυρισμένη από θλίψη. Ο Ισιδώρος, που μετά βίας κρατιόταν όρθιος από το κατάρτι, τα 'χασε. Μεσ στο λιμάνι, με μπούσουλα το τελευταίο φως της μέρας και με αναμμένα τα φανάρια τους να μη χτυπούν το ένα πάνω στο άλλο, πηγαινοέρχονταν κάθε λογής πλεούμενα. Τι βάρκες, τι καϊκια, τι σακολέβες, ό,τι μπορούσε κανείς να φανταστεί! Η ακτή, γεμάτη από κόσμο. Σκιηές, αντίσκηνα, σεντόνια και στρωσίδια, απ' τη μια άκρη ως την άλλη σπαρμένα εδώ κι εκεί, όσο έπιανε το μάτι στο βραδινό τοπίο, στέγαζαν όσους δε χωρούσαν πια στις εκκλησιές και στα λιγοστά σπίτια των Ψαριανών.

Από όλες τις μεριές, σκόρπιοι ακούγονταν φθόγγοι να περιφέρονται στην ερεβώδη νύχτα, κουβαλώντας μες στην απεγνωσμένη τους χροιά βραχνά απομεινάκια ονομάτων: *Γιώργη... Κωσταντή... Μαριώ...* Ηχητικά σινιάλα αφημένα στον αγέρα μπας και βρίσκονταν μέσα στο πλήθος όσοι δικοί τους για κά-

* Ρυμουλκούμενο.

ποιο λόγο –λιγότερο ή περισσότερο τραγικό– δεν έδιναν σημαία ζωής.

Ο καπετάν Γιάννης χώρο ελεύθερο μπροστά του δε βρήκε ούτε και σκάλα ελεύθερη να δέσει. Έβαλε πλώρη για την άκρια του λιμανιού και φούνταρε μεσολίμανα. Βγήκαν έξω με τις βάρκες, τράβηξαν και το καϊκάκι στην αμμουδιά κι έπιασαν έναν έναν να τους βγάξουν· εκτός απ' τον παλπού. Του φώναξαν μια, του φώναξαν δυο, τίποτα εκείνος... Αγκιστρωμένος απάνω στο δοιάκι δεν έλεγε ν' αφήσει τη *Φανερωμένη*, ρούπι δεν το κουνούσε από κει. Ο καπετάν Γιάννης και ο Θεωδωρής σαν πήγαν κοντά του τον βρήκαν να κοιτά τον ουρανό με το κεφάλι γερμένο στο πλάι, χωρίς πια καμιά ένταση, χωρίς άλλη αγωνία. Ευχαριστημένος φαινόταν και ήσυχος που είχε σωσμένα τα εγγόνια του... Αυτή ήταν η αποστολή του. Έτσι όπως ήταν μαρμαρωμένος απάνω στο δοιάκι της *Φανερωμένης*, του 'κλεισαν τα μάτια, με τα τρία μικρά απ' έξω να κλαίνε απαρηγόρητα τρέμοντας, βρεγμένα ως το κόκαλο.

Στις 7 Ιουνίου του '22, από τα χαράματα μέχρι αργά τη νύχτα τα ψαριανά καϊκια πηγαينوέρχονταν ασταμάτητα στο μπουγάζι ανάμεσα Χίο και Ψαρά, χτενίζοντας κυριολεκτικά τις βόρειες και τις δυτικές ακτές μπας κι έβρισκαν να σώσουνε καμιά ψυχή από αυτό το καινούργιο, το ολοκληρωτικό σφαγείο που ανελέητο είχε ξαναρχίσει. Αυτό τουλάχιστον ήταν αναμενόμενο. Η ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας το προηγούμενο βράδυ από τον Κανάρη μέσα στο λιμάνι της Χίου, με τον ίδιο τον καπουδάν πασά, τον Καρά Αλή, και τουλάχιστον άλλες δύο χιλιάδες Τούρκους απάνω, την ώρα που γιόρταζαν την πρώτη μέρα του Ραμαζανιού, είχε σπείρει τον τρόμο ανάμεσά τους και μια ανεξέλεγκτη φρενίτιδα για εκδίκηση. Ασυγκράτητοι ξεχύθηκαν προς τα απάτητα Μαστιχοχώρια και προς ό,τι άλλο είχε απομείνει ζωντανό στην αιματοβαμμένη Χίο πριν

καν χαράξει ο ήλιος. Όσοι κατάφεραν να επιζήσουν έφευγαν μέσα στη νύχτα σαν τα φαντάσματα στις βορειοδυτικές απόκρημνες ακτές –ύστατη καταφυγή– μπας και βρουν σωτηρία.

Εκεί περιπολούσε κι ο καπετάν Γιάννης. Τριγυρνούσε ακούραστα μπας κι έβρισκε κανέναν κυνηγημένο, κρυμμένο μες στα βράχια, μες στις χαράδρες που κατέβαιναν απότομα από τα βόρεια του νησιού μέχρι τη θάλασσα, στις μικρές αμμούδες ή στα γυμνά κομμάτια γης, για να τότε γλιτώσει. Έτσι τυχαία είχε εντοπίσει και τη *Φανερωμένη*. Το έβλεπε από μακριά το καϊκάκι που ερχόταν, δεν έδωσε σημασία, μα το είχε έγνοια. Όταν όμως είδε πως για αλλού είχε την πλώρη του και για αλλού αρμένιζε, εντελώς έξω από τη ρότα, αλάνθαστη η διαίσθησή του τον ειδοποίησε πως κάτι δεν πήγαινε καλά.

Ήτανε πεισματάρης και ξεροκέφαλος, αλλά ποτέ δεν έπεφτε έξω. Έπαιρνε ρίσκα, και του 'βγαιναν. Όχι μόνο για καπετάνιο· για θεό τον είχαν στο καράβι. Τα απογεύματα σαν άρχιζε να πέφτει ο ήλιος, κανονικά έπρεπε όπου κι αν βρισκονταν, να παίρνουν σιγά σιγά το δρόμο του γυρισμού μην και τους έβρισκε η νύχτα έξω από το λιμάνι. Τις μέρες όμως που περιπολούσαν, δεν καταλάβαινε τίποτα. Πήγαινε ψάχνοντας κι έψαχνε πηγαίνοντας. Η ώρα περνούσε, και όρντινο ν' αλλάξουν ρότα δεν έβγαινε απ' το στόμα του. Μα και το πλήρωμα δεν πήγαινε πίσω. Σάρωναν όλοι τους με γερακιού ματιά την ακτή, στο μισοσκόταδο, μπας και βρουν χνάρι ζωής, σημάδι ανθρώπινο να σώσουν. Έπρεπε πια να μη βλέπουν μήτε τη μύτη τους για ν' αποφασίσει να ποδίσουν προς τα Ψαρά, τιμονεύοντας ο ίδιος σε όλο το γυρισμό, μέσα στη μαύρη νύχτα. Νεκρική σιγή στην κουβέρτα, τα νεύρα στην τσίτα, ο καθένας στο πόστο του ν' αφουγκραστούν και τον παραμικρό τον ήχο. Πριν από τα μεσάνυχτα έμπαιναν αργά και προσεκτικά στο λιμάνι που φέγγιζε από μακριά, από τις φωτιές που άναβαν οι πρόσφυγες σε όλη την παραλία – άλλοι για να διώξουν το βραδινό αγιάζι, άλλοι για να στεγνώσουν τα βρεγμένα ρούχα τους και άλλοι για να φτιάξουν στους τενε-

κέδες κατιτίς να φάνε. Ψηλαφητά μανούβραραν, έριχναν άγκυρα, άφηναν σκοπιά και με τις βάρκες βγαίναν έξω. Περπατούσαν πολλά μέτρα να προσπεράσουν τις εκατοντάδες, ίσως και τις χιλιάδες των προσφύγων, που οι τραβηγμένες τους μορφές ξεπροβάλλαν, μες στις αναλαμπές από τις φλόγες, τρομακτικές μέσα στη νύχτα με χέρια απλωμένα. Τι μπορούσαν να τους δώσουν; Ελπίδες μόνο, και μια καλή κουβέντα...

Τα μωρά έκλαιγαν ασταμάτητα, οι γριές και οι γέροι βογκούσαν. Αυτοί, βλέπεις, ήτανε οι πιο πολλοί φυγάδες. Τους νιους και τις νιες τους τραβούσαν οι Τούρκοι στα σκλαβοπάζαρα, ενώ ετούτους τους πέρναγαν μαχαίρι.

Η σακολέβα, γεμάτη πρόσφυγες. Κοίταζε από δω ο καπετάν Γιάννης, κοίταζε από κει, έτρεχε από την μπακάτσα στο μπομπρέσο*, πηδώντας πάνω από χέρια, πάνω από ποδάρια, έδινε οδηγίες. «Πιο δώθε σεις, πιο πέρα εκείνοι... Θοδωρή, κάμε σινιάλο στη σκαμπαβία που 'ρχεται. Εν χωρούνε άλλοι. Θε να μπατάrouμε!» Έτρεξε στην πρύμνη και έπιασε το δοιάκι. «Βίρα την άγκυρα, Παναή! Όρτσα το φλόκο, ρε! Παιδιά, εφύαμεν!»

Αργά άρχισε να στρίβει η σακολέβα μέσα στο λιμάνι, με το νερό ως τα μπούνια, γιατί ήτανε βαρύ, πολύ βαρύ το φορτίο της ανθρώπινης απελπισίας που κουβαλούσε απάνω. Ο καπετάν Γιάννης έβαλε το χέρι αντήλιο στο μέτωπο και έστειλε τη ματιά του στην ακτή να χενίσει εκείνη την απελπισμένη ανθρωποθάλασσα που αφήνανε ξωπίσω. Το καϊκι αργά ξεμάκραινε από την ακτή περνώντας προσεκτικά ανάμεσα σ' αυτά που έρχονταν γεμάτα και σ' αυτά που φεύγαν για περιπολία. Ο Θοδωρής όρθιος μπροστά μπροστά στην άκρια του μπιαστουνιού, βαστώντας με

* Η βάση του καταρτιού που προβάλλει έξω από την πλώρη και με κλίση προς τα πάνω.

το ένα χέρι τα ξάρτια και κρατώντας στο άλλο την μπουρού, κυριολεκτικά ισορροπούσε στον αέρα πάνω από τη θάλασσα. Ο σκριβάνος, εκεί που όρθιος στο πλάι του καϊκιού κοίταζε εξεταστικά προς την ακτή εικόνες και πράγματα που δεν περιμένε ποτέ του ότι θα 'βλεπε, πετάχτηκε ξαφνικά και, πηδώντας ανάμεσα απ' τους πρόσφυγες, έτρεξε προς τον καπετάνιο και δείχνοντας έξω με το χέρι του, πάνω στα βράχια, κάτι του είπε στο αυτί – κάτι που στάθηκε ικανό να τον σαστίσει, κάνοντάς τον να φέρει στο μάτι του το κανοκιάλι που μόνιμα είχε στο ζωνάρι του, μαζί με τις πιστόλες.

«Εκεί! Στα δεξιά!» του έκανε ο σκριβάνος.

Δεν το πίστευε ο καπετάνιος. Μέσα στη στρογγυλή εικόνα καθραρισμένο το μουτράκι του Ισίδωρου τον κοιτούσε στα μάτια, με τα πληγιασμένα του χέρια τυλιγμένα σε πανιά.

Κι αυτό το παιδί... Να μην του βάνει μια φωνή όσο ήντουσαν όξω... σκέφτηκε ο καπετάν Γιάννης και σήκωσε ψηλά το χέρι του κουνώντας το πέρα-δώθε. Από τη στεριά, ανάμεσα στο πλήθος, σηκωμένο ψηλά στον αγέρα ένα χεράκι τυλιγμένο σε πανί φάνηκε στον αέρα να τον αντιχαιρετάει.

Με τύψεις γέμισε ο Ψαριανός. «Ισίδωρε, μην το κουνήσεις από δω μέχρι να διούμε τι θα γίνει. Κι έχε το νου σου στις μικρές», του είχε πει, χαϊδεύοντας με τα σκληρά του χέρια το παιδικό κεφαλάκι. «Προσέχετε, βρε, μη χωριστείτε, να 'στε αντάμα»... Μπορεί στην αρχή να είχε την έγνοια τους για φαγητό, μα μετά... Ξεχάστηκε· κι εκείνα τα δόλια, όλη τη νύχτα στέκονταν υπομονετικά κι αδιαμαρτύρητα εκεί όπου τους είχε πει, περιμένοντας μες στο χάος, στο κλάμα, στη δυστυχία, πεινασμένα και μισολιπόθυμα απάνω σ' ένα βράχο. Δε συγχωρούσε τον εαυτό του.

«Θοδωρή!» έβαλε φωνή στο λουτρόμο. «Ρε Θοδωρή, τα μικρά τα έχουμε ξεχασμένα όξω. Μην στέκεσαι! Σβέλτα! Στείλε δυο με το ακάτιο να τα φέρουνε απάνου... Γλήγορις! Γιώργη, άγκυρα, Αντώνη, το κοντάρι μην χτυπήσουμε στον πλαγιανό...»

Μεσοπέλαγα, κάμποση ώρα είχε περάσει που τιμόνευε ο Ψαριανός καπετάνιος τη βαρυφορτωμένη σακολέβα, με φορτίο την απόγνωση και προορισμό την ελπίδα. Διακρίσεις με τους πρόσφυγες προσπαθούσε να μην κάνει· έβαξε όσους χωρούσε το καϊκι, μα η λογική του τον ορμήνευε να πάρει πρώτα τους νέους μακριά, να πατήσουν σίγουρη γης, ν' αναστηθούν και ν' αναστήσουν. Στην κουβέρτα, από την κούραση κι από την αγωνία, όλοι ήταν παραδομένοι σ' έναν ύπνο εφιαλτικό κάτω από έναν ήλιο που τους βάρανε κατακέφαλα· όμως ήτανε ήσυχοι. Ό,τι κακό ήταν να τους βρει, τους είχε ήδη βρει, τι άλλο να τους τύχει; Τα μικρά, στοιωμένα σε μια γωνιά στην πλώρη, έτρωγαν σκέτο παξιμάδι κι έπιναν νερό λες κι ήτανε σκυλάκια. Το πλήρωμα κι αυτό ξεθεωμένο, τρία μερόνυχτα στο πέλαγο δε βασιπούσε άλλο. Μερικοί έστεκαν ακόμα στις θέσεις τους, άλλοι φιλόπαιρναν κάναν υπνάκο καθιστοί με το κεφάλι μες στις χούφτες κι άλλοι στέκαν ακόμα όρθιοι με το ένα χέρι να βασιτούνται από τα ξάρτια και με το κεφάλι ριγμένο στο στήθος. Ευτυχώς είχε μέτριο γραιγολεβάντε, τον είχαν και πισώπρουνμα και έτσι το ταξίδι ήταν ήρεμο, το καϊκι πήγαινε μοναχό του, ο καπετάνιος δεν ανησυχούσε, τους άφησε να χαλαρώσουν.

Ο σκριβάνος καθισμένος οκλαδόν, κοίταζε τα χαρτιά του και κάτι διάβαζε. Ήταν ο πιο φρέσκος στο πλήρωμα. Τι φρέσκος, δηλαδή; Είχε έξι χρόνια στο καράβι. Ήταν καλό και ήσυχο παλικάρι. Φραγκίσκος ήταν το όνομά του, όμως κανένας δεν τον έλεγε έτσι.

Τον είχαν παρμένο κοντά τους για γραμματικό πριν τον ξεσηκωμό, όταν για πρώτη φορά κι εκείνοι θα πήγαιναν Λιβόρνο. Ο καπετάν Γιάννης δεν είχε ξαναπάει και του 'χαν πει πως δεν μπορεί να πάει έτσι, σκέτος.

«Τι θε να πει, ρε, σκέτος;» ρώτησε.

«Το εμπορικό καράβι έχει χρεία γραμματικού, να ξεύρει να κρατεί βιβλία, να συμπληρώνει τα χαρτιά στα λιμάνια, παναπεί να συνεννοιέται. Πρέπει τα ιταλικά να τα μιλά και να τα γρά-

φει φαροσί, αλλιώς... εν γένεται. Εσύ πώς θα συνεννογιέσαι;»

Αυτό μπορεί να ήτανε σωστό, μα πού να βρεθεί τέτοιος στα Ψαρά; Εκείνοι όχι ιταλικά δεν κάτεχαν, μα και την υπογραφή τους ακόμα με ένα σταυρό την έβαζαν. Του λέει ένας στο καφε-νείο κάτω στο γιαλό: «Καπτα-Γιάννη, είναι ένας φραγκοφορε-μένος που γυρίζει στο νησί, μένει δω πίσω, στις Παρασκευής του Παναγιώτη, εν τότε ρωτάς μπας και ξεύρει τίποτις;»

Πράγματι, εκείνο τον καιρό ήτανε ένας ξένος που γυρόφερο-νε στο νησί. Έμενε σ' ένα δωμάτιο πίσω από τον Αϊ-Νικόλα, στο σπίτι του κυρ Παναγιώτη που δούλευε πισκιτζής στην ξυλεία, στο καρνάγιο. Δεν είχε πάρε-δώσε με κανέναν κι έτσι δεν του 'δινε και κανέννας σημασία. Μια-δυο φορές αν τον είχε πάρει το μάτι του καπετάν Γιάννη, ζήτημα ήταν· κι αυτό, γιατί ήταν φραγκο-φορεμένος. Κανείς δεν κάτεχε μια πληροφορία γι' αυτόν, εκτός από κάτι φήμες πως τάχα ήτανε δάσκαλος, κι αυτό δεν το 'χανε και για σίγουρο· έτσι τουλάχιστον είχανε ακούσει να τον φωνά-ζει ο Γιάννης ο καφετζής τις ελάχιστες φορές που ολομόναχος τύχαινε να κάτσει για καφέ.

Ολημερίς έτσι γυρνούσε το νησί, μονάχος με τα πόδια. Πρέ-πει να το 'χε γυρισμένο και τρεις και τέσσερις φορές, ε, δεν ήταν και μεγάλο... Μετά κλεινόταν στο καμαράκι που νοίκιαζε και άλλη δουλειά δεν έκανε παρά να γράφει ασταμάτητα. Τώρα, τι έγραφε και σε ποιον ούτε που ήξεραν, μα ούτε και που τους ένοιαζε. Τα ελληνικά μπορεί να τα κουτσομίλαγε, μα το σταυ-ρό του με τα δυο δάχτυλα τον έκανε, ντυνότανε και φράγκικα. *Ε, Φραντσέζος θα 'ναι, σκέφτηκαν.*

Μια και δυο, πήγε και τον βρήκε ο καπετάν Γιάννης να δει τι καπνό φούμαρε. Για «εντάξει» τον έκοψε με μια πρώτη ματιά. Χωρίς πολλές περιστροφές τού εξήγησε τι γύρευε, τον κοίταξε ο Φραγκίσκος και, πράγμα ανέλπιστο και ανεξήγητο, χωρίς δεύ-τερη κουβέντα του είπε αμέσως: «Έγινε!» Λιγότερα λόγια στη ζωή του ολόκληρη δεν είχε πει ποτέ ο καπετάν Γιάννης, μα και πιο γρήγορη απόφαση ο Φραγκίσκος ποτέ δεν είχε πάρει. Όρ-

θιοι κι οι δυο, κοιτάχτηκαν στα μάτια και δώσανε τα χέρια: δυο μόλις μέρες μετά είχανε ήδη σαλπάρει.

Βδομάδες ολόκληρες στη θάλασσα ταξιδεύοντας ολημερίς πολλές κουβέντες κάνανε, και πιάνοντας σε πόρτα και λιμάνια να βγάλουνε τη νύχτα πολλά είπανε αναμεταξύ τους εκείνες τις βραδινές τις ώρες: γνωρίστηκαν καλά ο ένας με τον άλλον. Κάποτε φτάσαν στο Λιβόρνο. Με το που έδεσαν, έρχονται δύο με στολή, μάλλον απ' το λιμεναρχείο, βγαίνει μπροστά ο καπετάν Γιάννης να δει τι θέλουν. Τον χαιρέτησαν στρατιωτικά και κάτι τον ρώτησαν στα ξένα. Η σιωπή του φαίνεται δεν τους ικανοποίησε. Τον ξαναρώτησαν κουνώντας και τα χέρια. Τίποτα. Να συνεννοηθούν; Αδύνατον! Έμειναν να κοιτιούνται. Λέει ο ένας από τους δυο:

«Scrivano?» Τότε ήτανε που πετάχτηκε ο Φραγκίσκος από πίσω: «Io sono». Γύρισαν όλοι και τον κοίταξαν. Από τότε, το «Φραγκίσκος» δεν ξανακούστηκε: του έμεινε το «σκριβάνος».

Ο Φραγκίσκος δεν ήταν όποιος κι όποιος. Σπουδαγμένος στη Γένοβα και στην Πάντοβα, τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά τα ήξερε απέξω. Το πράγμα φώναζε από μακριά πως πρέπει να 'ταν από πολύ πλούσια οικογένεια για να μπορεί εκείνος να ταξιδεύει, να γνωρίζει τόπους, να γράφει ιστορίες. Εκείνη τη χρονιά που είχαν γνωριστεί στα Ψαρά, έπειτα από δέκα μήνες στο νησί, έτοιμος ήτανε να φύγει. Ήρθαν όμως έτσι τα πράγματα, και από περιηγητής στη γη, ταξιδευτής στη θάλασσα βρέθηκε, μέχρι που ήρθε ο ξεσηκωμός. Από το Γενάρη του 1821 του είχε πει ο καπετάν Γιάννης πως δε βαστούν πια άλλο οι Ρωμιοί, θε να ξεσηκωθούνε. Του είχε πει να φύγει το γρηγορότερο, οι ίδιοι να τον αφήσουν στη Χίο ή στη Σμύρνη, μέρη από τα πιο ασφαλή και ήσυχα, γιατί θα 'ταν πολύ το αίμα. Εκείνος ούτε που το συζήτησε: προτίμησε να μείνει, όχι μονάχα στα Ψαρά, μα πάνω στο καράβι.

Στα μέσα του ταξιδιού πηγαίνοντας για Σύρο, ο καπετάνιος, με κατακόκκινα τα μάτια από την κούραση κι από την αϋπνία, έψαξε με το μάτι την κουβέρτα για να βρει το λουστρόμο.

«Ρε Θωδωρή, βαστάς να πιάσεις λίγο το τιμόνι; Πάω να γείρω μια στάλα».

«Έννοια σου, καπετάνιο, βαστώ, κάμε δουλειά σου».

Ο καπετάν Γιάννης ξεδιάκρινε τον σκριβάνο και πήγε κατά κείνον. Τελευταία στιγμή και ξαφνικά από πάνω του τον πήρε είδηση εκείνος κι έκαμε να σηκωθεί. Πιάνοντάς τον απ' τον ώμο, δεν τον άφησε ο Ψαριανός: «Μωρέ μην σηκώνεσαι, μόνο κάμε λιγάκι τόπο». Έκατσε σταυροπόδι δίπλα του, έβγαλε το κόκκινο μαντίλι από το κεφάλι, μάταια προσπάθησε να φτιάξει τα ατίθασα μαλλιά του και, κοιτώντας τον στα μάτια, τον ρώτησε με αρκετή δόση δυσπιστίας γι' αυτό που του είχε ψιθυρίσει στο αυτί μες στο λιμάνι στα Ψαρά:

«Ρε Φραγκίσκο, είσαι σίγουρος γι' αυτό που πά' να κάμουμε; Για θα τα πάρουμε στο λαιμό μας τα μικρά;»

«Καπτα-Γιάννη, ξέρω εγώ που σου μιλώ. Θα ιδείς. Έχε μου εμπιστοσύνη».

Χίος, 1822. Σε χρόνους παλιούς και δύσκολους, η οικογένεια του Ισίδωρου σκορπά και χάνεται μετά την ολοκληρωτική καταστροφή του νησιού από τους Τούρκους. Στη Σύρο, όπου έχουν καταφύγει αυτός και οι αδερφές του, χάρη στις φροντίδες μιας καθολικής καλόγριας κι ενός Ψαριανού μπουρλοτιέρη καταφέρνουν να επιβιώσουν και να γυρίσουν πίσω στον τόπο τους, σ' ό,τι έχει απομείνει όρθιο, για να ξεκινήσουν και πάλι απ' την αρχή.

Χρόνια μετά, στο ίδιο κυκλαδίτικο νησί, ο Νικόλας, ο ανιψιός του Ισίδωρου, θα γνωρίσει την αγάπη στο πρόσωπο της Ιάσμης, μιας κοπέλας που η αύρα του μυστηρίου την αγκαλιάζει ολόκληρη. Οι δυο νέοι θα ζήσουν τον απόλυτο έρωτα, ενάντια στη μοίρα που παραφυλά σκληρή κι αμείλικτη.

Ένα μυθιστόρημα που ταξιδεύει τον αναγνώστη στο πρώτο μισό του ταραγμένου 19ου αιώνα, στα χρόνια της ομίχλης, στους θαλασσινούς δρόμους του Αιγαίου και των Κυκλάδων, από τα σοκάκια του Πυργιού, το λιμάνι και το κάστρο της Χώρας, ως την κοσμοπολίτισσα Ερμούπολη και τη μυστηριακή Σμύρνη με τα χρώματα κι αρώματα της Ανατολής.

ISBN 978-960-496-912-8

9 789604 969128

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 11802

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psychogios.gr

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η